

Salut, joves i riscos,
un marc teòric, per entendre de què parlem i com
intervenir...quan calgui fer-ho.

Oriol Romaní

Professor emèrit URV,

Medical Anthropology Research Center (MARC- URV)

Jornada Joves i Salut,

Diputació de Barcelona, 31 de gener de 2018

Esquema general

Salut

Joves i adolescència

Consums

Riscos

Joves, salut i risc

Un exemple: relacions cannabis- adolescència

Reflexions finals cara a la intervenció

La salut

- *Estat psico-físic que tendeix a l'equilibri personal i social.*
- . Cada cultura té les seves paraules per referir-se als processos de salut/ malaltia/ atenció/ prevenció
- . Malaltia o equivalents (destí, desgràcia...) es troba en totes; salut, només a les societats occidentals (implica cultura amb dualitat cos/ànima, capacitat racionalitzadora prospectiva...)

Salut: aspectes

Qüestions objectivables (d'una cama trencada a la manca de liti)

Significats que s'atorguen a allò que passa:

- . persones que pateixen però poden estar sanes, persones sanes que les estigui matant una síndrome a futur...
- . Mal de cor, mal de cap...

L'auto-atenció, factor estructural: el grup primari com a primer nivell d'atenció

La salut a Catalunya

Superació de la transició epidemiològica: millora condicions de vida, no hi ha malnutrició infantil, no predominen les malalties infeccioses si no les crònic- degeneratives (diabetis, càncers, arterioescleròsi, etc.), esperança de vida llarga... Però:

- Reaparició infeccions: de la sida a la tuberculosi; lligades a l'increment de desigualtats socials... i a condicions ambientals?
- L'Antropocè, com a contexte planetari en el que hauran de viure els/les actuals adolescents

Joventut i adolescència

Definicions teòriques:

- *Integracionisme positivista*: moratòria, socialització, visió negativa.
- *Paradigma del conflicte social*: ruptura generacional, contracultura, visió positiva
- *Constructivisme social*: processos significatius en les biografies personals, entre les institucions i les constriccions socials
- *Des de la intervenció*: límits de la joventut; cohorts d'edats, importants per tècnics i polítics (recursos en funció d'elles) i per a estadístics (mostres representatives)

Joventut i adolescència

Joventuts i adolescències, no universals, si no construccions socials de les nostres societats contemporànies:

- . Joventut, apareix amb la màquina de vapor
- . Adolescència, apareix amb la societat de consum

Existeixen en funció d'un context determinat:

- . origen social (classe, gènere, edat, ètnia, territori)
- . reacció social (xarxa d'interrelacions amb iguals, institucions i altres)

Consums

El consum, element definitori de les societats industrials "tardanes" o postindustrials. Fenòmen instrumental, però també simbòlic: consum – identitat

Element clau en el nou tipus de control social: desitjos – mercat. Neoliberalisme: fragmentació social, que es pretén superar en l'èxit en el consum

Temps, consums i salut: dependència econòmica, ansietat, supervivència/ éxit social, segons classes socials

Drogues: normalitat, i diversitats etàries dels consums

Riscos

Risc: acció o situació a partir de la qual hi ha la probabilitat que, de manera no intencional, se'n puguin derivar determinats aspectes negatius no desitjats. Però no és equivalent, com es fa servir equivocadament, a:

- conseqüència negativa d'una acció perillosa
- perill o dany

[Naturalització: ignorància arrels històriques i contextos culturals i sociopolítics a través dels que es defineixen els conceptes]

Escoles teòriques:

1. Societat del risc (Giddens, 1997; Beck, 1998)
2. Enfocament polític-cultural (Douglas & Wildawsky, 1982; Castel, 1984)
3. Constructivisme social postfoucaultà (Lupton, 1993; Tulloch & Lupton, 2003; Duff, C., 2003)

Joves, salut i riscos. Salut.

Funcions socials del camp de salut- joves (Comas, Bourdieu):
seleccionar temes, associats a problemes de salut, per disciplinar la gent jove, en el context d'un tema cultural hegemònic com és el de la preservació de la salut.

Joves i salut a Espanya(Comas, 2008:22):

- Dècada dels 80: drogues il.legals
- Dècada dels 90: ITS (sida) i alcohol (“botellón”)
- Entre 1998 i 2006: anorèxia i bulímia
- Més recent: addiccions a les noves tecnologies

En general, salut dels joves notòriament bona: baixa mortalitat infantil, alta esperança de vida, alta funcionalitat corporal, bona autopercepció de salut ... Però factors estructurals que incideixen negativament:

- desigualtats socials (de classe, gènere ...)
- models culturals hegemònics (poc compatibles amb salut).

Joves, salut i riscos. Riscos.

“El” jove ha de ser arriscat: programa social selectiu: esports, economia... però, sexe, drogues?...: els aspectes positius dels riscos (aprenentatge, gestió normalitzada...) son per a tots els aspectes de la vida o no?

Exs. de riscos difícils, ara i aquí: fracàs escolar, tabaquisme

Més útil parlar de *situacions de risc*, que no comportaments de risc que, al cap i a la fi, s'han de fer sempre amb elements del context on es donen.

El *risc situat* (Tulloch & Lupton, 2003): processos de presa de decisions en determinats moments, amb certes companyies, expectatives, raonaments, passions, sentiments, creences, experiències personals, etc.; avaluacions de guanys i pèrdues que tenen poc a veure amb l'abstracta i simplista racionalitat de l'«homo economicus».

Un exemple: relacions entre cannabis i adolescència

La insistència en magnificar els seus perills, en lloc de cenyir-se als possibles riscos reals, que és el que interessa a la gent jove, acaba banalitzant-la:

- «Magnificació» de la substància
- Desprestigi institucional en comprovar que les experiències estan molt lluny d'aquest discurs

Els exemples de les relacions *cannabis- psicosis*, i les relacions *cannabis- fracàs escolar*: la confusió en les relacions causa/ efecte, la no correspondència de dades empíriques amb el que s'afirma... en definitiva, el fer passar per ciència el que és ideologia, ha portat a intervencions errònies i contra-produents.

Algunes reflexions finals cara a la intervenció

Construcció de paradigmes emergents en les teories i pràctiques d'intervenció social i de govern: entre el *new public management* i les alternatives de la *vida comuna*, a partir de la crisi de l'estat del Benestar.

La consolidació de polítiques públiques per reforçar allò comú exigeix un model de treball participatiu, metodologies dialògiques i etnogràfiques... eines de treball que han mostrat la seva capacitat per detectar i abordar aspectes estratègics per a la intervenció en salut...i més enllà.

Eficàcia i justícia no van separades: l'ex. de les polítiques de reducció de danys i riscos en el camp de les drogues

Bibliografía 1

- Baudrillard, J. (1976). *La génesis ideológica de las necesidades*. Barcelona, Anagrama.
- Bauman, Z. (2010) *Mundo consumo. Ética del individuo en la aldea global*. Barcelona, Paidós.
- Beck U.(1998). *La sociedad del riesgo*. Barcelona, Paidós.
- Beck U.(2008). *La sociedad del riesgo mundial: en busca de la seguridad perdida*. Barcelona, Paidós Ibérica.
- Blossfeld, H.P; Kliijzing, E.; Mills, M.; Kurz, K. (eds.) (2005) *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. Londres, Routledge
- Bourdieu, P. (1998). *La distinción: Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid, Taurus.
- Casal, J.; R.Merino, M.Garcia & M.Quesada (2004) *Enquesta als joves de Catalunya 2002*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Castel, R. (1984) *La gestión de los riesgos. De la anti-psiquiatría al post-análisis*. Barcelona, Editorial Anagrama.
- Comas, D. (2008) “Estado de salud de la juventud”. *Informe Juventud en España*, Tomo 3. Madrid, INJUVE.
- De Grazia, V., Furlough, E. (1996). *The Sex of Things: Gender and Consumption in Historical Perspective*. University of California Press.
- Douglas, M., Isherwood, B. (1993). *El Mundo de los Bienes: Hacia una Antropología del Consumo*. México, Grijalbo
- Douglas M, Wildavsky A. (1982). *Risk and Culture*. Berkeley, University of California Press.Gamella, J.F. y M.L. Jiménez (2003) *El consumo prolongado de cannabis: pautas, tendencias y consecuencias*. Madrid, FAD.
- Duff, C. (2003) “The importance of culture and context: rethinking risk and risk management in young drug using populations” en *Health, Risk & Society*, (5)3: 285- 299.

Bibliografia 2

- Espluga, J., et al. (2010) *Salut i joves. Percepcions, pràctiques i polítiques sobre els processos de pèrdua de salut de la joventut a Catalunya*. Barcelona, Secretaria de Joventut, Col.Estudis nº 29.
- Feixa, C. (2006) *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona, Ariel (3ª ed.)
- Funes, J. (2009) “Adolescentes y drogas: el debate de los “riesgos”” in VV.AA. *Problemas de drogas, aquí y ahora*. Madrid, FAD: 307-332
- Furlong, A. & Cartmel,F. (1997) *Young People and Social Change: Individualisation and Risk in Late Modernity*. Buckingham, Open University Press.
- Galland, O. (1993) *Sociologie de la jeunesse*. Paris, Colin.
- Gamella, J.F. & Jimenez, M.L. (2003) *El consumo prolongado de cánnabis: pautas, tendencias y consecuencias*. Madrid, FAD
- Giddens, A. (1997). “Vivir en una sociedad postradicional”, a Beck, U., A. Giddens, i S. Lash. *Modernización reflexiva. Política, tradición y estética en el orden social moderno*. Madrid, Alianza Ed.: 75-136.
- Haro J.A., Keijzer B. (Eds.) (1998) *Participación comunitaria en salud. Evaluación de experiencias y retos para el futuro*. El Colegio de Sonora - Organización Panamericana de la Salud (OPS).
- Juliano,D. (2010) “Epílogo. El cuerpo del guerrero. El modelo perverso” in Esteban, M.L. et al. (eds.) *Antropología, género, salud y atención*. Barcelona, Bellaterra.
- Klein, N. (2001) *No Logo: El Poder de las Marcas*. Barcelona, Paidós.
- Lupton, D. (1993) “Risk as a Moral Danger: the Social and Political Functions of Risk Discourse in Public Health” *International Journal of Health Services*, Vol. 23, n. 3: 425- 435.
- Martínez Oró, D.P. (2015). *Sense passar-se de la ratlla. La normalització dels usos de drogues*. Barcelona, Bellaterra.

Bibliografía 3

- Megías, E., D.Comas, J.Elzo, J.Navarro y O.Romaní (2000). *La percepción social de los problemas de drogas en España*. Madrid, F.A.D.
- Menéndez E.L. (1998) “Estilos de vida, riesgos y construcción social. Conceptos similares y significados diferentes”. *Estudios sociológicos*, 46: 37-67
- PNSD (2006) *Cannabis*. Informes de la Comisión Clínica. Madrid, PNSD.
- Ritzer, G. (2000). *El Encanto de un Mundo Desencantado: Revolución en los medios de consumo*, Barcelona, Ariel.
- Romaní, O. (2006). *La salut dels joves a Catalunya. Un estudi exploratori*. Barcelona, OCJ, Col. e-quaderns nº 2.
- Romaní, O. (coord.) (2010). *Jóvenes y riesgos, ¿unas relaciones ineludibles?*. Barcelona, Anagrama.
- Romaní, O. (2013) La reducció de riscos, entre l'experiència i els experts. *Quaderns-e* (Quaderns de l'ICA) nº 18 (1): 52-64
- Romaní, O.; Belzunegui, A. et al. (2017) *Youth in Europe. Drogas, vulnerabilidades sociales y adolescentes en Tarragona*. Tarragona, URV.
- Romaní, O. (2018) «Adolescencia, juventud y drogas», Cap. IV de *Malestares y subjetividades adolescentes*. Barcelona, UOC
- Rose, N. (2007): “¿La muerte de lo social? Re-configuración del territorio de gobierno”. *Revista Argentina de Sociología*, vol. 5, número 8, pp. 110-150.
- Sennet, R. (2000) *La corrosión del carácter*. Barcelona, Anagrama
- Sepúlveda, M. (2010) “Gubernamentalidad y riesgo en el campo de las drogas: cuando la chance deviene presagio”, *El Cotidiano*, 163: 55- 65.
- Serapioni, M., Romaní O. (2003) “Potencialidades e desafio da participação dos cidadãos em saúde. Análise de três casos: Brasil, Itália e Inglaterra”, *Ciência e Saúde Coletiva*, 2003. V. 8: 448-448.
- Simo, C. (2008) *Les transicions a la vida adulta en el context de la globalització*. Barcelona, Secretaria de Joventut, Col. Aportacions, 35.
- Subirats, J., Fleury S., Blanco, I. (Eds.) (2008). *Respuestas locales a inseguridades globales. Innovación y cambios en Brasil y España*. Barcelona, CIDOB.
- Tulloch J., Lupton D. (2003) *Risk and everyday life*. Londres, Sage.
- Walter, A. & Stauber, B. (eds.) (2002) *Misleading Trajectories. Integration Policies for Young Adults in Europe*. Opladen, Leske & Budrich